

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

"Golshteyn sigirlarning sut mahsuldorligiga tasir qiluvchi omillar"

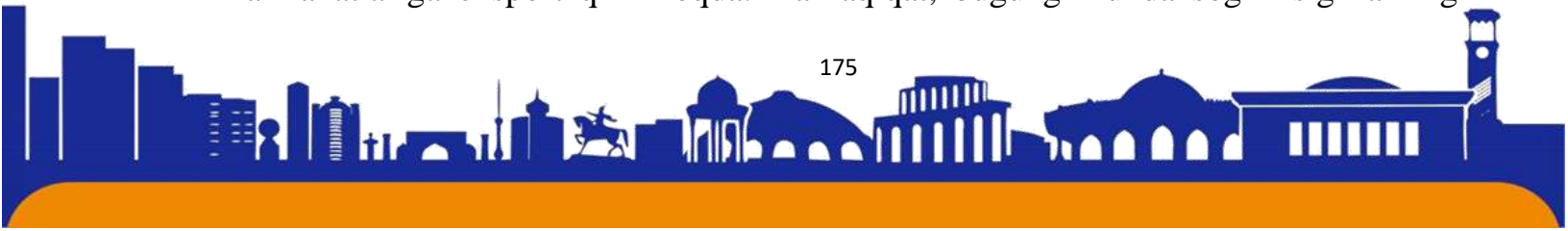
**Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti q.f.n.
dotsent Karimov Sherali**

**Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti talabasi
Jumayeva Nodira Choriyevna**

Annostatsiya. Dunyoda eng keng tarqalgan va eng sog'ilgan sigir zotlari tarixi g'alati darajada yaxshi hujjatlashtirilgan, garchi bu bizning davrimizdan oldin boshlangan bo'lsa ham. Bu asl friz mollarini zamonaviy Germaniyadan kelgan "migrantlar" bilan aralashtirish natijasida paydo bo'lgan golshteyn sigiri.

Kalit so'zlar. Groningen, Gessen, Friziya, U.U.Cheneri, AQSH, Kanada, Rim, O'zbekiston, sut foizi, jersi qoramollari.

Miloddan avvalgi 1-asrda Germaniyaning Gessen yeridan bir guruh ko'chmanchilar Shimoliy Gollandiya, Groningen va Frizland provintsiyalarining zamonaviy hududlarida joylashgan o'sha paytdagi Friziya erlariga sigirlarni olib kelishgan. O'sha kunlarda friz qabilalarining mollari och rangda edi. Ko'chib kelganlar qora sigirlarni olib kelishdi. Ushbu ikki zotning aralashishi, ehtimol, zamonaviy golshteyn sigir zotining ajdodi - golshteyn-friz mollarini ko'paytirishga sabab bo'ldi. Friziya aholisi jang qilishni yoqtirmasdi, cho'ponlarning ishini afzal ko'rishardi. Harbiy xizmatga chaqirilmaslik uchun ular Rim imperiyasiga sigir terilari va shoxlari bilan soliq to'lashgan. Ehtimol, Golshteyn sigirlarining katta hajmi o'sha kunlarda paydo bo'lgan, chunki ziraklar va qalqonlarni ishlab chiqarish uchun katta terilar ko'proq foyda keltirgan. Boshqa zotli hayvonlarning ozgina tasodifiy aralashmalaridan tashqari, zoti deyarli toza bo'lgan. XIII asrda toshqin natijasida katta ko'l hosil bo'lib, u Friziyani ikki qismga ajratdi. Yagona chorvachilik populyatsiyasi ham bo'linib, ikkita nasl shakllana boshladi: Frizian va Golshteyn. Tarixiy jarayonlar natijasida har ikkala populyatsiya yana aralashdi. Bugungi kunda Golshteyn va Frizlar "Golshteyn-Friz qoramollari zoti" umumiy nomi ostida birlashmoqdalar. Ammo biroz farq bor. Frizlar kichikroq. Golshteynning vazni 800 kg, frizlar 650 kg. O'rta asrlardan beri Golshteyn qoramollari barcha sigirlar zotlarini yaxshilashda ishtirok etib, Evropaning barcha mamlakatlariga eksport qilinmoqda. Darhaqiqat, bugungi kunda sog'in sigirlarning

barcha nasllari bir vaqtlar yoki boshqa paytlarda Xolsteinizatsiya qilingan deb aytish mumkin. Qonunchilikda mahalliy mollarni chetdan olib kelingan mollar bilan kesib o'tishni taqiqlagan Jersi va Gernsi orollari aholisigina Xolsteynlarni qo'shmagan. Ehtimol, bu suti sifat jihatidan eng yaxshi deb hisoblanadigan sigirlarning Jersi naslini saqlab qoldi. 19-asrning o'rtalarida Golshteyn mollari AQShga olib kelingan, bu erda uning zamonaviy tarixi shu paytdan boshlab boshlangan. Garchi tarixan go'sht va sut yo'nalishidagi golshteyn zoti bo'lsa-da, bugungi kunda bu zotning sigiri tashqi ko'rinishiga ega. Go'sht etkazib beruvchisi bo'lib qolganda. Ammo Golshteyn buqalarida ham go'sht hosildorligi go'shtli qoramol zotlariga nisbatan past bo'ladi. Bu qoramol zoti sut yunalishidagi qoramollar ichda birinchi o'rinda turadi. Golshteyn zotining vatanidagi Gollandiya haqida hikoya qilinadi. Keyinchalik u Amerika materigida o'ziga xos sifatlarga ega bo'ldi. Golland qoramolini ishlab chiqarish birinchi pioner Belmont shahrilik (AQSh) U.U.Cheneri muhokama qilinadi. Qoramolning naslni yili tarixiy 1852 yildan boshlanadi. Aynan shu yilda Cheneri golshtin qoramolini golland kapitanidan sotib oladi. Yuqori sut berish mossuldorligi xamda moslashuvchanligi natijada keyingichalik zotli koramol Shimoliy Amerikada keng tarqoqdi. 1871 yil 15 mart oyidan Shimoliy Amerikada Golshteyn-friz zotli koramol seleksionerlari jamiyat tuzildi, tashkilot jamiyatining prezidenti etib Uinsrop Cheneri tayinlandi. 1872 yili kora-ola golshtin Amerikaning 12 Shtatida boqilardi, xuddi shu yilda golshtin-friz zotining birinchi nasl kitob chop etildi. 1983 yildan boshlab qora-ola zot Amerika va Kanadada Golshteyn (ang. Xolshteyn) nomi bilan atala boshlandi.

Tashqi ko'rinishi:

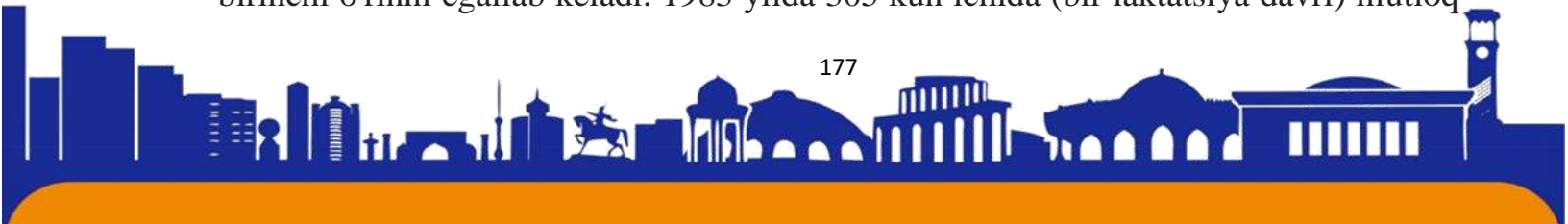
- bosh toza, yengil;
- tanasi uzun;
- ko'krak keng va chuqurdir;
- orqa uzun
- sakrum keng;
- to'g'ri krup;
- oyoqlari qisqa, yaxshi o'rnatilgan;
- elin piyola shaklida, katta hajmli, sut tomirlari yaxshi rivojlangan.

Sigir beradigan sut miqdorini elinning shakli va sut tomirlarining rivojlanishi bilan aniqlash mumkin. Juda katta va shakli notekis bo'lgan bolalar ko'pincha kam sut hisoblanadi. Bunday elin bilan sigirdan sut berish kam. Yaxshi sutli sigir eng yaxshi tushkunlikka tushmasdan, mukammal tekis chiziqga ega. Yuqori sifatli elin bir xil rivojlangan, piyola shaklidagi loblarga ega. Ko'krak uchlari kichik. Dag'al nipellar istalmagan. Elinning orqa devori orqa oyoqlari orasidan ozgina chiqib turadi, elinning pastki qismi erga parallel bo'lib xoklarga etib boradi. Old devor oldinga siljiydi va silliq ravishda qorin chizig'iga o'tadi. Golshteyn sigirlari sut tarkibidagi yog 'va oqsil tarkibiga e'tibor bermasdan, sut berish uchun tanlangan. Shu sababli, amerikalik Golshteynlar nisbatan past yog'li va oqsilli tarkibida juda yuqori sut unumdorligiga ega.

Go'shtning zotining sut va gusht hosildorligi har xil davlatlarda turli iqlim sharoiti va bo'sh ratsionidan kelib chiqib har xil ko'rinishda. O'zbekiston fermerlarining zotning o'rta sut hosildorligi 6500-7500 kg, sut yog'liligi 3,6-3,9% ni, sutda o'xshash o'rtacha 3% atrofida. Go'sht sifati yaxshi darajada. Go'sht chiqish darajasi 50-55%. Qiziqarli fakt golshti sigiri o'rtacha yog'lilik va sut hosildorligi doimiy ravishda birinchi o'rinni egallab keladi. 1983 yilda 305 kun ichida (bir laktatsiya davri) mutloq

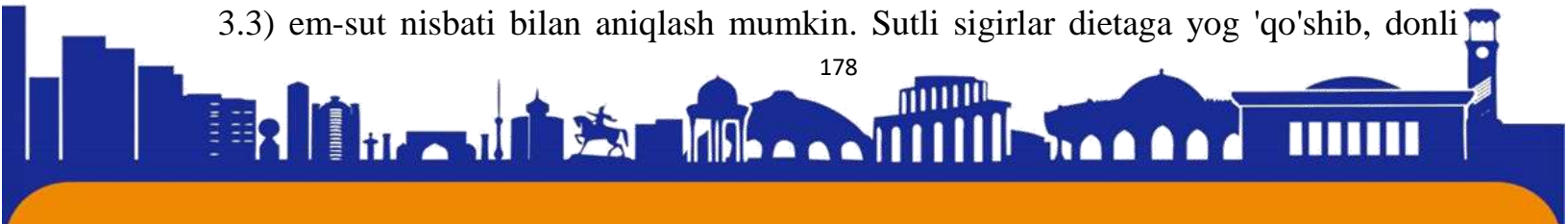

rekord 25,248 tn sut olinishi bilan o'rnatilgan. Golshteyn sigirlari sanoat suti ishlab chiqarish uchun ko'proq mos keladi. Fermer xo'jaliklarida ozuqa sifati va ularning ozuqaviy qiymatini nazorat qilish mumkin. Xususiyy egada ko'pincha bunday imkoniyat mavjud emas. Golshteynlar katta bo'lganligi sababli juda ko'p saqlash joylarini va katta ozuqa zaxiralarini talab qiladi. Ehtimol, shuning uchun xususiyy savdogarlar golshteyn-friz mollariga ega bo'lish xavfini tug'dirmaydi, garchi bu naslchilik fermer xo'jaliklarida ustunlik qiladi. Golshteyn sigirlari em-xashakka juda talabchan. Agar parhez ozuqa moddalariga etishmasa, etarli miqdordagi ozuqa bilan ham sut tarkibidagi yog 'miqdori 1% dan pastga tushishi mumkin. o'rtacha sut sog'ish yiliga 10,5 ming kg sutni tashkil qilsa-da, bu sut tarkibidagi oz miqdordagi yog 'miqdori va oqsil miqdori bilan qoplanadi. Bundan tashqari, ushbu sut sog'ib olinishiga sut oqimini rag'batlantiruvchi gormonlar yordamida erishiladi. Odatda rus-evropa ko'rsatkichlari yiliga 7,5 - 8 ming litr sutni tashkil qiladi. Rossiyaning naslchilik zavodlarida qora va piebald Golshteyn 7,3 ming litr sut beradi, ularning yog'i 3,8%, qizil piebaldlardan - 4,1 ming litr, 3,96%.

Sog'in sigirlarning turli zotlari uchun ham farqlar mavjud [sut mahsuldorligi](#) va [sut tarkibi](#). Odatda, sog'in sigirlarning sut mahsuldorligi va semizligi salbiy korrelyatsiya qilinadi, ya'ni sut sigirlarining suti qancha ko'p bo'lsa, shuncha past bo'ladi. [sut yog'i darajasi](#). Masalan, Golshteyn qoramollari yuqori sut beradigan zotga mansub, lekin uning suti kam yog'li, odatda 3.6% va Jersi qoramollari 5.2% ga etishi mumkin, ammo suti nisbatan past. Bundan tashqari, hatto bir xil sutli sigir zotidagi har xil shaxslar ham turlicha. Masalan, sutning yog 'miqdori [Golshteyn sigirlari](#) 2.6% dan 6.0% gacha o'zgarishi mumkin. Shuning uchun, biz bunga e'tibor qaratishimiz kerak [sutli sigir zotlarini tanlash](#) va sut yog 'miqdorini yaxshilash maqsadida ishlar olib boriladi.

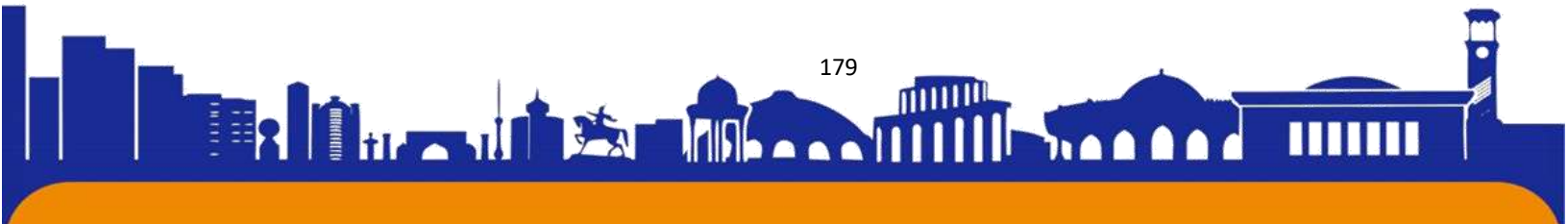
Sog'in sigirlarni boqishning eng yaxshi usuli - ularga avval qo'pol yoki em -xashak, keyin esa konsentratsiyasini berish, bu odatdagi odatini o'zgartirib, avval ko'p miqdordagi konsentratni, so'ngra em -xashakni berishdir. Sog'in sigirlar em -xashakni bepul qabul qilganda, sutkalik suti 20 kg bo'lganlarga 8 kg dan kam konsentrat berilishini nazorat qilish kerak; sutkalik sut ishlab chiqarish 20-25 kg, konsentratsiyali ovqatlantirish 8-12 kg; sutdan 25 kg dan ortiq sut ishlab chiqarish, taxminan 13 kg konsentratsiyali oziqlantirish, lekin bu darajadan oshib keta olmaydi. Oziqlanish miqdorini sut sigirlari ishlab chiqaradigan har bir sutga 300 g konsentrat yoki 1: (3.0-3.3) em-sut nisbati bilan aniqlash mumkin. Sutli sigirlar dietaga yog 'qo'shib, donli

ozuqani ko'paytirmasdan, energiya iste'molini ko'paytirishi mumkin. Sog'in sigirlarning ratsioniga yog 'qo'shilishi bir vaqtning o'zida sut mahsuldorligini va sut yog' miqdorini oshirishi mumkin. Masalan, himoya yog'lar yoki butun kolza urug'ini qo'shish [sutli sigirlarning dietasi](#) tez-tez sut yog 'miqdorini 0.1%-0.2% ga oshirishi mumkin. Sog'in sigirining ratsionidagi yog 'miqdori 5-6% bo'lganida, turli xil oziq moddalardan foydalanish darajasi eng yuqori darajaga yetishi mumkin edi. Agar sog'in sigirlarning ratsionidagi konsentratning ulushi juda yuqori va xom yog'i 3% dan kam bo'lsa, sutning yog'lanish darajasini oshirish uchun 3% himoya yog'i yoki 3% paxta urug'ini qo'shish kerak. Nikotin kislotasini qo'shish sutli sigirlarning dietasi sut sog'ib olish darajasini 2.3%-11.7% ga oshiribgina qolmay, sutning yog'liligini 2.0%-13.7% ga oshirishi mumkin. Sut ishlab chiqarishdan 7 kun oldin va 30 kundan keyin 92 g karotinli preparatni dietaga qo'shish, laktatsiya davrida sof sut miqdorini 200 kg ga, sut tarkibidagi A vitamini 21.5% ga oshishiga olib kelishi mumkin. Sutli sigirlarning ratsioniga E vitaminini qo'shish ularning immunitetini oshiradi, sut ishlab chiqarishni ko'paytiradi, sutda yog 'oksidlanishini inhibe qiladi, sutning yog'li kislotalarning buzilish vaqtini kechiktiradi va saqlash muddatini uzaytiradi. Yuqori mahsuldorlikdagi sigirlar uchun etarli energiya sarfini ta'minlash zarurati ko'pincha qo'pol yemni cheklaydi. Bunday holda, sigirlarning em -xashaklariga kerakli miqdordagi natriy diasetat yoki natriy asetat qo'shilishi ichki elektrolitlar muvozanatini yaxshilashi va targ'ib qilishi, shu bilan jigar, buyrak va ichak shilliq qavatini rag'batlantirishi va shu bilan sutning yog'lanish tezligini oshirishi mumkin. Qo'shilgani xabar qilingan [natriy asetat](#) Sog'in sigirlarning ratsioniga ko'ra, sut ishlab chiqarish 5.58% va sut yog'i 10.58% ga oshishi mumkin. Shu bilan birga, u yengillashtirishi mumkin [issiqlik stressi](#) sutli sigirlarning yuqori haroratli muhitida. Odatda, har bir sigir uchun kuniga 300 g yetarli.

Golshteyn sigirlari sanoat suti ishlab chiqarish uchun ko'proq mos keladi. Fermer xo'jaliklarida ozuqa sifati va ularning ozuqaviy qiymatini nazorat qilish mumkin. Xususi egada ko'pincha bunday imkoniyat mavjud emas. Holsteynlar katta bo'lganligi sababli juda ko'p saqlash joylarini va katta ozuqa zaxiralarini talab qiladi. Ehtimol, shuning uchun xususi savdogarlar golshteyn-friz mollariga ega bo'lish xavfini tug'dirmaydi, garchi bu naslchilik fermer xo'jaliklarida ustunlik qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M.Mirziyoevning “Chorvachilik tarmoqlarini davlat yordami bilan yanada qo‘llab- quvvatlash uchun qo‘shimcha chora-tadbirlar kelib”gi PQ-5017-son Qarori Toshkent sh., 2021 yil 3 mart,
2. U.N.Nosirov. “Qoramolchilik” Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik, T.: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2001, 384b.
3. N.I. Vladimirov, L.N. Cheremnyakova, V.G. Lunitsyn, A.P. Kosarev, A.S. Popelyaev, «Kormlenie selskoxojaystvennyx jivotnyx» Uchebnoe posobie, Barnaul Izdatelstvo AGAU, 2008
4. R. "Qishloq xo'jalik xavonlarini oziqlantirish" Darslik 2011 y.Toshkent.
5. A.P.Kalashnikov “Chorvachilikda o‘ziga xos normalari va ratsionlari” O‘quv qo‘llab-quvvatlash Toshkent “Mehnat” 1985 y
6. Yaroqroqulov R; Karibaev K. «Qishloq xo'jaligi yovonlarini oziqlantirish» Toshkent 1999 y.

